

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

С.А. Мороз

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ
МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАКТИКА ЇХ
ВИКОРИСТАННЯ**

МОНОГРАФІЯ

Харків
2022

УДК 354 [378.4:316]
М 80

Монографію розглянуто та рекомендовано до друку Вченою Радою Національного університету цивільного захисту України, протокол № 10 від 26.08.2022 року

Монографію розглянуто та рекомендовано до друку Вченою радою Балтійської Міжнародної Академії (Рига, Латвія), протокол №22/02/02-06 від 02.06.2022

Рецензенти:

Бабаєв В.М. – Ректор Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова, доктор наук з державного управління, професор
Бука С. – Голова сенату Балтійської Міжнародної Академії (м. Рига, Латвія), доктор економічних наук, професор
Євдокимов В.В. – Ректор Державного університету «Житомирська політехніка», доктор наук з державного управління, доктор економічних наук, професор
Кремень В.Г. – Президент Національної академії педагогічних наук України, академік Національної академії наук України, доктор філософських наук, професор
Шипулевська-Порчинська А. – Завідувач кафедри міжнародної фінансової політики Варшавської школи економіки (м. Варшава, Польща), доктор габілітований.

Мороз С. А.

М 80 Забезпечення якості вищої освіти: механізми управління та практика їх використання: монографія / С. А. Мороз – Харків:НУЦЗУ, Львів: Видавництво ІП «Новий Світ-2000», 2022. – 438 с.
ISBN 978-966-418-330-4

Розглянуто теоретико-методологічні та науково-прикладні основи актуалізації проблематики механізмів публічного управління у сфері забезпечення якості вищої освіти в Україні. Проведено темпорально-просторовий аналіз формування змісту феномену якості вищої освіти та надано характеристику основних елементів її системи. Висвітлено зміст системи і особливості розбудови структури забезпечення якості вищої освіти та конкретизовано детермінанти впливу на неї з боку держави. Сформульовано узагальнення щодо змісту комплексного механізму публічного управління у сфері забезпечення якості вищої освіти. Розглянуто зміст, принципи та особливості формування і реалізації державної політики у сфері забезпечення якості вищої освіти в Україні. Обґрунтовано потенціали механізмів ліцензування та сертифікації професійної діяльності науково-педагогічних працівників для забезпечення якості вищої освіти, а також запропоновано напрями вдосконалення механізмів призначення керівників закладів вищої освіти та укладання контрактів з науково-педагогічними працівниками.

Монографія буде корисною для науковців, науково-педагогічних працівників, здобувачів вищої освіти, фахівців-практиків, у сфері дослідницьких і професійних інтересів яких входить проблематика забезпечення якості освітньої діяльності ЗВО та якості вищої освіти.

Табл. 13. Іл. 20. Бібліогр. 342 назв.

ISBN 978-966-418-330-4

УДК 354 [378.4:316]
© Мороз С.А., 2022 р.
© НУЦЗУ

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В МЕЖАХ НАУКОВОГО ДИСКУРСУ ПРОБЛЕМАТИКИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ	8
1.1. Концептуалізація змісту категорії якості вищої освіти в контексті поглядів зарубіжних вчених	8
1.2. Феномен якості вищої освіти в контексті змісту пострадянських наукових шкіл	25
1.3. Категоріальний зміст якості вищої освіти в контексті норм офіційних документів та моніторингових місій	41
Висновки до першого розділу	53
РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯМ ТА РОЗВИТКОМ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ	64
2.1. Організаційні та інституціональні рівні прояву якості вищої освіти та їх загальна характеристика	64
2.2. Система забезпечення якості вищої освіти та механізми публічного управління у її сфері: діалектика взаємозв'язку та розвитку змісту	99
2.3. Комплексний механізм публічного управління у сфері забезпечення якості вищої освіти	121
Висновки до другого розділу	151
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ЗМІСТУ ТА ПРАКТИКИ ВИКОРИСТАННЯ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРОСТОРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ	158
3.1. Особливості становлення та розвитку системи забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти	158

3.2. Місце та роль держави у формуванні і функціонуванні механізмів забезпечення якості вищої освіти в Фінляндії та Сполученому Королівстві Великої Британії і Північної Ірландії	179
3.3. Система забезпечення якості вищої освіти у Республіці Польща та механізми її функціонування	205
Висновки до третього розділу	231
РОЗДІЛ 4. ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ	237
4.1. Державна політика: категоріальний зміст феномену та загальні характеристики детермінант	237
4.2. Державна політика у сфері освіти та основні етапи її розвитку	254
4.3. Державна політика у сфері вищої освіти та забезпечення її якості	272
Висновки до четвертого розділу	302
РОЗДІЛ 5. УДОСКОНАЛЕННЯ ЗМІСТУ ТА ПРАКТИКИ РЕАЛІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	308
5.1. Напрями вдосконалення механізмів призначення керівників ЗВО та укладання контрактів з науково-педагогічними працівниками в системі публічного управління у сфері забезпечення якості вищої освіти	308
5.2. Потенціали механізму ліцензування професійної діяльності в системі вищої освіти для забезпечення її якості	336
5.3. Професійна сертифікація науково-педагогічної діяльності та її результатів як інструменти підвищення ефективності публічного управління забезпеченням якості вищої освіти	355
Висновки до п'ятого розділу	380
ВИСНОВКИ	385
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	406

ВСТУП

За результатами парламентських слухань «Збалансований розвиток людського капіталу в Україні: завдання освіти і науки» були схвалені рекомендації щодо напрямів розв'язання ідентифікованих у сфері освіти і науки проблем, а також механізмів забезпечення державою збалансованого розвитку людського капіталу в Україні. У приамбулі до змісту цих рекомендацій підписанти підсумкового документа звернули увагу на той факт, що джерелом економічного зростання більшості з країн світу (64% з включених Світовим банком до свого звіту країн) є людський капітал. Лише 20% країн світу забезпечують своє економічне зростання за рахунок природних ресурсів, а 16% – за рахунок виробничого потенціалу. За підрахунками фахівців Всесвітнього економічного форуму частка людського капіталу в структурі національного багатства найбільш розвинутих країн світу оцінюється на рівні від 2/3 до 3/4 від загальної величини відповідного показника. Вища освіта традиційно розглядається на рівні одного з найбільш значущих за силою свого потенційного впливу елементу системи розвитку людського капіталу, а отже, є об'єктом безпосередньої уваги органів публічного управління як відповідальних за вектор та динаміку суспільно-економічного та суспільно-політичного розвитку держави суб'єктів.

Актуальність теми дослідження обумовлена, з одного боку, вимогами (нормами) програмних документів міжнародного, державного та регіонального рівнів щодо зобов'язань України в реформуванні системи вищої освіти та забезпеченні її якості, з іншого - очікуваннями учасниками соціально-трудова відносин та суб'єктами суспільно-політичного розвитку. До найбільш значущих за потенціалом свого впливу на місце та роль держави в забезпеченні закладами вищої освіти якості освітньої діяльності та якості вищої освіти в цілому – слід віднести такі програмні документи: підсумковий документ за результатами роботи 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку

до 2030 року» та опрацьовані відповідно до його норм Урядом України «Цілі сталого розвитку в Україні» – в частині зобов'язань України щодо забезпечення якісної та доступної освіти на кожному з рівнів її реалізації; Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами – в частині норм щодо необхідності реформування та модернізації систем вищої освіти України відповідно до принципів Болонського процесу та вимог підписантів Угоди про підвищення якості вищої освіти в Україні; Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти – в частині рекомендацій фахових по відношенню до проблематики якості вищої освіти європейських інституцій (Європейська асоціація забезпечення якості вищої освіти (ENQA); Європейський союз студентів (ESU); Асоціація університетів Європи (EUA); Європейська асоціація закладів вищої освіти (EURASHE) тощо) щодо напрямів узгодження позицій представників Європейського простору вищої освіти зі змісту процедур забезпечення якості навчання і викладання, а також механізмів їх реалізації; Міжнародний стандарт ISO 21001:2018 «2018 «Освітні організації. Системи менеджменту для освітніх організацій.

Вимоги та настанови щодо використання» – в частині інституалізації стандартів менеджменту якості освіти. Серед програмних документів національного рівня, зміст яких тим чи іншим чином апелює до проблематики участі держави у забезпеченні якості вищої освіти, слід звернути увагу на: Стратегію сталого розвитку України до 2030 року (якісну освіту ідентифіковано на рівні однієї з обов'язкових передумов забезпечення сталого розвитку, а також визначено як найважливішу складову механізмів підвищення ефективності публічного управління); Стратегію розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки (актуалізовано питання невідповідності змісту та якості вищої освіти реальним потребам суспільства та запитам національної економіки); Закони України (Про вищу освіту, Про освіту, Про наукову та науково-технічну діяльність тощо) та інші нормативно-правові акти. Крім того, про актуальність обраної проблематики свідчить факт поступового відставання українських закладів вищої освіти від так званих університетів світового рівня в питаннях вирішення проблем забезпечення, з одного боку, рівня відповідності навичок випускників потребам роботодавців,

а з іншого боку – якості освітньої діяльності та якості вищої освіти. Порівняно низька якість вищої освіти в Україні та, як наслідок, поступове зниження рівня конкурентоспроможності держави за основними показниками її розвитку стає причиною не лише стрімкого уповільнення темпів зростання національної економіки, а й неминучого руйнування людського капіталу держави. Аналіз результатів функціонування та тенденцій розвитку системи забезпечення якості вищої освіти України свідчить про існування певних суперечностей між рівнем уваги держави (використаними організаційними ресурсами) до вирішення питань якості вищої освіти та одержаним суспільством ефектом у вигляді рівня розвитку людини як особистості. Виникає ситуація, за якої держава, витрачаючи чималі ресурси на утримання сфери вищої освіти, отримує в якості результату поступове уповільнення темпів розвитку інтелектуального, економічного та культурного потенціалу України. У межах вітчизняної наукової думки державно-управлінського спрямування бракує тих з напрямів наукових пошуків, фокусом уваги яких були б питання місця та ролі держави у забезпеченні якості вищої освіти. Недостатній рівень наукового обґрунтування змісту феномену якості вищої освіти, так само як і відсутність сталих традицій у вирішенні суб'єктами державного управління питань забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти, стає основою для їх актуалізації на методологічному рівні наукового пізнання. Отже, незавершеність формування методологічного підґрунтя для вирішення питань публічного управління забезпеченням якості вищої освіти, з одного боку, та обумовлений практикою реалізації державної політики у сфері вищої освіти запит суб'єктів публічного управління освітянською галуззю – з іншого, свідчать про актуальність обраного вектору наукового пошуку як за часом його ідентифікації на рівні предмету наукового пізнання, так і за своєю значущістю для соціально-економічного та суспільно-політичного розвитку суспільства.